

De onbepaaldheid van het bepaaldheidsvereiste: *ING v de curator c.s.* en *Lira v Ziggo c.s.* in perspectief geplaatst

Prof.mr. Th.C.J.A. van Engelen

Hoge Raad 3 april 2020, ECLI:NL:HR:2020:590, IEPT20200403, NJ 2020/152 (*ING v de curator c.s.*) (raadsheren: C.A. Streefkerk, M.V. Polak, T.H. Tanja-van den Broek, M.J. Kroeze en C.H. Sieburgh; conclusie A-G E.B. Rank-Berenschot) en Hoge Raad 2 oktober 2020, ECLI:NL:HR:2020:1548 (*Lira v Ziggo*) (raadsheren: C.A. Streefkerk, G. Snijders, M.J. Kroeze, C.H. Sieburgh en H.M. Wattendorff; conclusie A-G B.J. Drijber)

Inleiding

Voor de overdracht van een goed – zoals een intellectuele-eigendomsrecht – is op grond van artikel 3:84(1) BW vereist een ‘levering krachtens geldige titel, verricht door hem die bevoegd is over het goed te beschikken’. Lid 2 voegt daar aan toe dat dit goed bij de titel ‘met voldoende bepaaldheid’ omschreven moet zijn. Dit zogeheten bepaaldheidsvereiste geldt op grond van de schakelbepaling van artikel 3:98 BW ook voor de vestiging van een pandrecht op dat goed. Het bepaaldheidsvereiste heeft in de loop der jaren voor de nodige rechtspraak en commentaren daarop gezorgd, waardoor je zou verwachten dat bepaald duidelijk is wat het bepaaldheidsvereiste inhoudt. Die schijn bedriegt echter enigszins, zoals blijkt uit de overwegingen van de Hoge Raad in het arrest van 3 april 2020 in de zaak *ING v de curator c.s.* en – vreemd genoeg – uit het stilzwijgen van diezelfde Hoge Raad in het arrest van 2 oktober 2020 in de zaak *Lira v Ziggo c.s.*

Dat er nog veel onduidelijk is over wat het bepaaldheidsvereiste behelst, met name waar het de overdracht of verpanding van intellectuele-eigendomsrechten (‘IE-rechten’) betreft, verbaast niet geheel wanneer men zich realiseert dat de rechtsgeldigheid van een overdracht of verpanding meestal aan de orde komt in geval van een faillissement en men zich ook realiseert dat het commer-

ciële belang van IE-rechten als vermogensbestanddeel van een gefailleerde pas de laatste decennia is toegenomen in het voetspoor van het toenemende economische belang van informatie- en communicatietechnologie (‘ICT’). IE-rechten zien op een bont scala van objecten – zoals software van programmeurs, teksten van tekstschrijvers, uitvoeringen van uitvoerende kunstenaars, octrooien van uitvinders en merken van ondernemingen – met ieder zo hun eigen kenmerken met verschillende belangen van hun rechthebbenden. IE-rechten, zoals auteursrechten en de zogeheten naburige rechten van uitvoerende kunstenaars, producenten van beeld- en geluidsproducties en omroeporganisaties worden in de praktijk veelal overgedragen aan collectieve beheersorganisaties (‘CBO’), die zich toeleggen op de inning en verdeling van vergoedingen op grond van die IE-rechten. Dat heeft geresulteerd een indrukwekkend oerwoud van belangenbehartigers, zoals BUMA/Stemra, Stichting Reprorecht, Stichting Leenrecht, Stichting de Thuis kopie, Sena, Sekam, Vevam, Videma, Pictoright en de twee CBO’s die in de hier te bespreken arresten een hoofdrol vervullen, te weten de Stichting Naburige Rechtenorganisatie voor Musici en Auteurs (‘Norma’) en de Stichting Literaire Rechten Auteurs (‘Lira’). Wanneer men zich realiseert dat de rechtspraak van de Hoge Raad over het bepaaldheids-

vereiste in het verleden vooral zag op het verpanden van vorderingen op naam (handelsdebiteuren) door willekeurig welke onderneming, dan wekt het ook geen verbazing dat de overdracht en verpanding van deze IE-rechten in de praktijk nieuwe vragen oproept.

ING v de curator c.s.

De feiten

Deze procedure zag op de verpanding door CompLions B.V. – een onderneming die software voor bescherming van persoonsgegevens ontwikkelde en daarop licenties verleende – bij akte van 23 december 2008 aan ING van alle ‘huidige en toekomstige bedrijfsactiva’. In de toepasselijke Algemene Bepalingen van Pandrecht van ING werden ‘bedrijfsactiva’ nader gedefinieerd als ‘alle tot het bedrijf van de Pandgever behorende goederen’ met een aantal niet-limitatieve voorbeelden daarvan, zoals ‘cliëntenbestanden en de gegevensdragers waarop deze zich bevinden’ alsook ‘goodwill’, maar auteursrechten op software werden niet met zoveel woorden genoemd. Vervolgens heeft CompLions op 15 juli 2016 ten behoeve van BDO een (tweede) pandrecht gevestigd, dat specifiek zag op “de haar in eigendom toebehorende (intellectuele eigendomsrechten met betrekking tot de) GRC-control (ISMScontrol) software” (hierna: de software).

Nog geen jaar later faillieerde CompLions op 16 mei 2017 en de curator verkocht met instemming van ING en BDO, de auteursrechten op de software voor een bedrag van € 155.000. ING diende vervolgens als (eerste) pandhouder een vordering van meer dan € 140.000 in bij de curator. De curator stelde echter dat ING geen geldig pandrecht had op de auteursrechten op de software en dus niet als pandhouder aanspraak kon maken op de verkoopopbrengst van die auteursrechten. Het pandrecht van ING zag volgens de curator niet op de auteursrechten op de software ‘omdat de omschrijving van het object van het pandrecht in die pandakte onvoldoende is bepaald, althans onvoldoende bepaalbaar is’.

Vonnis rechtbank Amsterdam 27 september 2018¹

De rechtbank Amsterdam stelde de curator in het gelijk. Daarbij werd allereerst van belang geacht dat ‘de omschrijving van het pandrecht in een pandakte die inhoudt dat het pandrecht wordt gevestigd op “alle huidige en toekomstige bedrijfsactiva”, waaronder wordt verstaan “alle tot het bedrijf van de pandgever behorende goederen” niet aan de vereiste bepaalbaarheid’ voldoet, omdat onder die omschrijving ook goederen vallen waarop geen pandrecht mogelijk is, zoals registergoederen. Vervolgens overwoog de rechtbank dat ook een omschrijving als ‘alle roerende zaken en vermogensrechten voor zover deze geen registergoederen zijn’ niet zou voldoen aan het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:83(2) BW.

Daarbij verwees de rechtbank naar het arrest van 20 september 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE7842 (*Mulder q.q. / Rabobank*) en constateerde dat het in die zaak niet om een pandakte ging waarin een pandrecht was gevestigd op ‘alle goederen’, maar op een specifieke categorie goederen te weten vorderingen op derden en dat het bestaan en de omvang van die vorderingen uit de administratie kon worden afgeleid. De rechtbank signaleerde dat dit laatste niet geldt voor ‘alle goederen’ (of ‘alle roerende zaken en alle vermogensrechten voor zover die geen registergoederen zijn’), bijvoorbeeld cliëntenbestanden en goodwill, die ook niet (steeds) op de balans worden vermeld. In deze zaak ging het om een auteursrecht dat niet op de balans was vermeld en de rechtbank Amsterdam concludeerde dat het pandrecht niet rechtsgeldig gevestigd was omdat niet voldaan werd aan het bepaaldheidsvereiste.

Op basis van een door partijen op grond van artikel 398(2) Rv overeengekomen sprongcassatie werd het vonnis van de rechtbank in cassatie aangevochten.

Conclusie A-G Rank-Berenschot 15 november 2019²

A-G Rank-Berenschot concludeerde tot vernietiging van het vonnis. Zij stelde dat het oordeel van de rechtbank blijk gaf van een onjuiste rechtsopvatting omdat de rechtbank heeft miskend dat ‘ook voor de verpanding van andere goederen dan vorderingsrechten op derden aan het vereiste van voldoende bepaaldheid is voldaan, indien de pandakte zodanige gegevens bevat dat, eventueel achteraf, aan de hand daarvan kan worden vastgesteld om welke goederen het gaat’. Daaraan voegde zij toe (voetnoten verwijderd):

‘De rechtbank heeft hiermee eveneens miskend – [...] – dat een generieke omschrijving van de goederen waarop het pandrecht rust niet slechts voldoende is indien, althans voor zover, het bestaan of de omvang van deze goederen uit de administratie blijkt en/of voor zover die goederen op de balans zijn vermeld. Voldoende is dat aan de hand van de akte naar objectieve maatstaven globaal kan worden bepaald welke goederen zijn verpand. Een nadere specificatie kan op alle daar-toe geschikte wijzen plaatsvinden; deze is niet beperkt tot vermelding op de balans van de pandgever.

In dit kader is relevant dat tussen partijen niet in geschil is dat het auteursrecht op de door CompLions ontwikkelde software een (voor verpanding vatbaar) goed is behorende tot het bedrijf van CompLions. CompLions heeft deze auteursrechten immers verpand aan BDO en deze auteursrechten zijn ook door de curator verkocht en geleverd. Verder bevinden de administratie van CompLions en meer in het bijzonder haar in de loop der jaren ontwikkelde software zich volgens de onweersproken stelling van de curator c.s. op een voor CompLions bereikbare computerserver.’

Arrest Hoge Raad 3 april 2020³

De Hoge Raad volgde de conclusie van de A-G. Daarbij stelde de Hoge Raad – evenzeer in navolging van de A-G – dat een onderscheid gemaakt moet worden tussen (a) de uitleg van een pandakte, en (b) de vraag of aan het bepaaldheidsvereiste is voldaan. Voor de beantwoording van

1 Rb. Amsterdam 27 september 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:6951, IEPT20180927. 1175, bij HR 3 april 2019, ECLI:NL:HR:2020:590, IEPT20200403.
2 Concl. A-G Rank-Berenschot, ECLI:NL:PHR:2019: 3 HR 3 april 2020, ECLI:NL:HR:2020:590,

die laatste vraag had de rechtbank naar het oordeel van de Hoge Raad ten onrechte als vereiste gesteld dat het bestaan en de omvang van dit auteursrecht uit de administratie van CompLions moet kunnen worden afgeleid, of op de balans van CompLions moet zijn vermeld:

‘3.2 Voor het antwoord op de vraag of partijen hebben bedoeld een bepaald goed te verpanden, is uitleg van de pandakte noodzakelijk. Bij die uitleg komt het aan op de zin die de pandgever en de pandhouder in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan elkaars verklaringen en gedragingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten.

Een van die uitleg te onderscheiden en zelfstandig te beoordelen vraag is of is voldaan aan het uit art. 3:84 lid 2 BW in verbinding met art. 3:98 BW voortvloeiende vereiste dat de pandakte ten tijde van de verpanding het te verpanden goed in voldoende mate bepaalt. Aan dit bepaaldheidsvereiste is volgens vaste rechtspraak voldaan als de pandakte zodanige gegevens bevat dat, eventueel achteraf, aan de hand daarvan kan worden vastgesteld om welk goed het gaat.

3.3 In het licht van hetgeen hiervoor in 3.2 is overwogen, treffen de klachten van de onderdelen 2 en 3 doel. De rechtbank heeft miskend dat de vraag of ten aanzien van het auteursrecht van CompLions op door haar ontwikkelde software is voldaan aan het bepaaldheidsvereiste van art. 3:84 lid 2 BW in verbinding met art. 3:98 BW, moet worden beantwoord door te onderzoeken of de pandakte zodanige gegevens bevat dat, eventueel achteraf, aan de hand daarvan kan worden vastgesteld dat dit auteursrecht tot de verpande goederen behoort. Niet is vereist – anders dan de rechtbank heeft overwogen – dat bestaan en omvang van dit auteursrecht uit de administratie van CompLions kan worden afgeleid, of dat dit auteursrecht op de balans van CompLions is vermeld. Of het auteursrecht van CompLions op door haar ontwikkelde software behoort tot “alle huidige en toekomstige Bedrijfsactiva” van CompLions zoals vermeld in de pandakte (zie hiervoor in 2.1 onder (iii)), kan ook worden vastgesteld aan de hand van andere objectieve gegevens dan de administratie en de balans van CompLions.’

Lira v Ziggo c.s.

De relevante feiten

Omdat we ons in deze noot alleen concentreren op het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW zijn slechts de volgende feiten van belang. Lira is een collectieve beheersorganisatie voor auteurs van teksten en houdt zich bezig met het incasseren en verdelen van auteursrechtelijke licentievergoedingen ten behoeve van die auteurs. Auteurs sluiten met Lira een zogeheten Aansluitingscontract waarin zij hun bestaande en toekomstige auteursrechten voor de looptijd van de overeenkomst aan Lira overdragen. Lira sluit onder meer overeenkomsten met kabelexploitanten, maar de laatste kabelovereenkomst is afgelopen per 1 oktober 2012. Na een wetwijziging hebben collectieve beheersorganisaties, zoals Lira, op grond van artikel 45d(3) van de Auteurswet (‘Aw’) een wettelijke, directe vergoedingsaanspraak ten behoeve van scenarioschrijvers tegen kabelexploitanten, zoals Ziggo. Lira vordert – kort gezegd – dat het de kabelexploitanten wordt verboden om zonder toestemming van Lira de door haar vertegenwoordigde auteursrechtelijk beschermde werken openbaar te

maken en daarnaast schadevergoeding voor openbaar-makingen sinds het aflopen van de laatste kabelovereenkomst op 1 oktober 2012. Lira legt aan haar vorderingen onder meer de door middel van de Aansluitingscontracten aan haar goederenrechtelijk overgedragen auteursrechten ten grondslag, naast de wettelijke grondslag van artikel 26a Aw, dat aan collectieve beheersorganisaties als Lira het recht geeft om namens de makers aan de kabelmaatschappijen toestemming te verlenen voor uitzending.

Feitelijke instanties

De rechtbank Amsterdam heeft bij vonnis van 27 augustus 2014⁴ de vordering van Lira toegewezen op basis van de aan Lira overgedragen auteursrechten en oordeelde dat de omschrijving van ‘werken’ in het Aansluitingscontract als ‘alle door hem vervaardigde en tijdens de looptijd van de overeenkomst nog te vervaardigen Werken’ voldoende was om aan de bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW te voldoen, omdat de in het Aansluitingscontract vervatte leveringsakte voldoende gegevens bevat om, eventueel achteraf, aan de hand daarvan vast te stellen welke werken van de bij Lira aangesloten tekstschrijvers het betreft. Daartoe overwoog de rechtbank:

‘4.8.1. [...] In het Aansluitingscontract is bepaald, dat de auteur de rechten overdraagt als vermeld in het Aansluitingscontract van alle door hem vervaardigde en tijdens de looptijd van de overeenkomst nog te vervaardigen Werken (artikel I Aansluitingscontract). Het begrip Werken is in de Voorwaarden gedefinieerd (zie hiervoor onder 2.5). In artikel 6 lid 1 van de Voorwaarden is bepaald dat de auteurs met wie het Aansluitingscontract wordt gesloten, zich verbinden om hun werken bij Lira aan te melden in een zo vroeg mogelijk stadium en uiterlijk op het moment van voltooiing daarvan. Deze artikelen in hun onderlinge verband en samenhang bezien, maken dat de leveringsakte (het Aansluitingscontract) voldoende gegevens bevat om, eventueel achteraf, aan de hand daarvan vast te stellen om welke werken het gaat. Daarbij is nog van belang dat de werken stoffelijk van aard zijn, het gaat immers alleen om tekstuele werken, en daarmee steeds voorhanden zijn ter verificatie. Daarmee zijn de over te dragen goederen voldoende bepaald. Het verweer op dit punt faalt dan ook.’

Dit oordeel van de rechtbank werd in hoger beroep bekrachtigd door het hof Amsterdam in zijn arrest van 13 november 2018.⁵ Het hof meende dat ook aan het bepaaldheidsvereiste werd voldaan, en maakte daarbij nog een duidelijk verschil met de hierna nader te bespreken *Norma*-procedure, waarin de Hoge Raad een andersluidend oordeel van het hof Den Haag over de overdracht bij voorbaat van toekomstige rechten van uitvoerende kunstenaars in stand had gelaten:

‘2.13.3 Het gaat bij grief 3 [...] om de vraag of is voldaan aan de bepaaldheidsvereiste, voor zover bij de aansluitcontracten rechten zijn overgedragen die zagen op werken die op dat moment nog niet bestonden en/of die onvoldoende waren omschreven. De grieven falen, op de gronden zoals weergegeven in het bestreden vonnis van de rechtbank onder r.o. 4.8-4.8.1. Dat het hof Den Haag in het arrest in de zaak *Norma* oordeelde dat de overdracht bij voorbaat te breed geformuleerd was om voldoende bepaald in de zin van artikel 3:84 lid 2 BW te zijn, welk oordeel in cassatie in stand bleef, doet daaraan niet af. In dit

⁴ Rb. Amsterdam 27 augustus 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:5397, IEPT20140827.

⁵ Hof Amsterdam 13 november 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:4101, IEPT20181113.

opzicht is er immers een relevant verschil tussen de hier relevante aan Lira bij voorbaat overgedragen rechten en de in die zaak aan Norma overgedragen rechten. Dat verschil vloeit voort uit de aard van de (ten tijde van de overdracht toekomstige) werken. Het gaat hier immers, anders dan in Norma, louter om tekstuele werken, die voldoende identificeerbaar zijn, omdat (uit de tekst van het aansluitcontract als geheel valt op te maken dat) hier uitsluitend wordt bedoeld op tekstuele werken die zullen worden uitgezonden.’

Cassatie

In cassatie klaagden de verschillende kabelexploitanten tegen de toepassing van het bepaaldheidsvereiste door het hof.

A-G Drijber oordeelde in zijn conclusie van 20 maart 2020⁶ dat het oordeel van het hof niet getuigde van een onjuiste rechtsopvatting. De Hoge Raad bevestigde in zijn arrest van 2 oktober 2020 het arrest van het hof Amsterdam en wees de cassatieklacht tegen de toepassing van het bepaaldheidsvereiste op grond van artikel 81(1) RO af zonder nadere motivering, omdat in de optiek van de Hoge Raad hier geen vragen speelden die van belang zijn voor de eenheid of de ontwikkeling van het recht. Het arrest is overigens alleen op dit punt niet gemotiveerd, maar bevat voor het overige veel lezenswaardigs over het vermoeden van overdracht van auteursrechten van makers van films aan filmproducenten. Dat gaat echter het bestek van deze noot te buiten.

Noot

Als de Hoge Raad een cassatieklacht zonder motivering afdoet op grond van artikel 81(1) RO wekt dat wellicht de indruk dat de cassatie kansloos was en dat er geen geschil van juridisch inzicht over het opgeworpen punt zou kunnen bestaan. Die indruk is bij het *Lira*-arrest voor wat betreft de klachten rond het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW onjuist en niet op zijn plaats, zoals ook blijkt uit de conclusie van A-G Drijber in die zaak.

Datzelfde geldt voor het feit dat de Hoge Raad in het *ING*-arrest voor de invulling van het bepaaldheidsvereiste per saldo zijn in eerdere arresten ontwikkelde ‘riedel’ herhaalt. Wanneer men beide arresten in historisch perspectief plaatst wordt echter duidelijk dat wat nu door de Hoge Raad op het oog simpel wordt afgedaan, voor die arresten bepaald onduidelijk was.

Aan die onduidelijkheid was het arrest van de Hoge Raad van 28 maart 2014 in de zaak *Norma v NLKabel c.s.*,⁷ waarin de cassatieklacht tegen de invulling van het bepaaldheidsvereiste in een arrest van het hof Den Haag van 10 april 2012⁸ werd afgewezen, debet. Dat blijkt ook uit de kritische *NJ*-noot van Hugenholtz bij dat arrest,⁹ waar A-G Drijber in zijn conclusie bij het *Lira*-arrest naar verwijst, en mijn eerdere observaties bij dat arrest.¹⁰

Wat na lezing van beide arresten uit 2020 dus een rimpelloos wateroppervlak lijkt, verhuult ten onrechte dat daaraan kolkende stromingen voorafgingen. Aldus ziet men ook over het hoofd dat het voor met name de IE-praktijk lange tijd onduidelijk was op welke wijze aan het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW voldaan diende te worden bij de overdracht van in het bijzonder toekomstige IE-rechten aan kopers of collectieve beheersorganisaties of de verpanding daarvan aan banken.

Het bepaaldheidsvereiste is een geobjectiveerd bepaalbaarheidsvereiste. Dat het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW bepaald onbepaald – c.q. vaag – is, blijkt al uit het feit dat ondanks dat de wettekst expliciet bepaalt dat de in ons causale stelsel voor een rechtsgeldige overdracht vereiste titel ‘het goed met voldoende bepaaldheid omschreven’ dient te zijn, de rechtspraak leert – zoals in het *ING*-arrest herhaald – dat *bepaalbaarheid* achteraf voldoende is. Daarmee lijkt er geen direct verschil met het op grond van artikel 6:227 BW voor alle verbintenissen geldende vereiste dat het onderwerp van een verbintenis ‘bepaalbaar’ moet zijn.

De wetsgeschiedenis van artikel 6:227 BW leert echter dat die bepaling gezien werd als een versoepeling voor obligatoire verbintenissen van de voor alle rechtshandelingen geldende eis dat sprake is van een duidelijk onderwerp c.q. voorwerp.¹¹ Daarmee is duidelijk dat het door de wetgever in artikel 3:84(2) BW voor overdrachtsverbintenissen bedoelde ‘bepaaldheidsvereiste’ eigenlijk een strikter regime voorstaat dan het voor alle verbintenissen geldende ‘bepaalbaarheidsvereiste’ van artikel 6:227 BW. Onduidelijk is vervolgens waarin dat verschil dan gelegen is, wanneer voor de bepaaldheid van artikel 3:84(2) BW voldoende is dat aan de hand van objectieve gegevens achteraf kan worden vastgesteld of bijvoorbeeld het auteursrecht van CompLions op de door haar ontwikkelde software behoort tot de te verpanden ‘alle huidige en toekomstige Bedrijfsactiva’, zoals de Hoge Raad in het *ING*-arrest leert. Dat achteraf kunnen vaststellen wat overgedragen of verpand diende te worden of is, komt neer op een bepaalbaarheidsvereiste en het feit dat de Hoge Raad hier over een bepaaldheidsvereiste blijft spreken doet daaraan niet af.

Het verschil zit waarschijnlijk in het feit dat de Hoge Raad bij de invulling van dit bepaaldheidsvereiste stelt dat de uitleg van wat er nu wel of niet overgedragen of verpand diende te worden of is, dient plaats te vinden op basis van ‘objectieve gegevens’. Daarmee wordt aangegeven dat subjectieve partijbedoelingen hier buiten beschouwing gelaten dienen te worden. Dat verschil blijkt uit r.o. 3.2 waar de Hoge Raad een onderscheid maakt tussen (a) de vraag of partijen hebben bedoeld een

6 Concl. A-G Drijber, ECLI:NL:PHR:2020:354, bij HR 2 oktober 2020, ECLI:NL:HR:2020:1548, IEPT20201002.

7 HR 28 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:735, IEPT20140328.

8 Hof Den Haag 10 april 2012, ECLI:NL:GHSGR:2012:BW1078, *IER* 2012/38, m.nt. A.M.E.

Verschuur, IEPT20120412.

9 HR 28 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:735, *NJ* 2015/365.

10 Zie: Th.C.J.A. van Engelen, *IE-Goederenrecht* (IE-Handboek 2020), Utrecht: Boek 9 B.V. 2020, nr. 6.2.2(c).

11 W.H.M. Reehuis & E.E. Slob, *Parlementaire*

geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek. Invoering Boeken 3, 5 en 6. Boek 3 Vermogensrecht in het algemeen, Deventer: Kluwer 1990, p. 1123. Zie daarover: M. van der Burg, *Enkele goederenrechtelijke aspecten van octrooirechten* (diss. Utrecht; Recht en Praktijk IE), Deventer: Wolters Kluwer (verschijnt 26 maart 2021), p. 116.

bepaald goed te verpanden, en (b) de vraag of is voldaan aan het vereiste dat de pandakte ten tijde van de verpanding het te verpanden goed in voldoende mate bepaalt. De eerste vraag laat zich beantwoorden aan de hand van 'de zin die de pandgever en de pandhouder in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan elkaars verklaringen en gedragingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten', zoals de Hoge Raad daar leert. Dat is dus de *Haviltex*-maatstaf, zoals A-G Rank-Berenschot in haar conclusie onder 2.38 leert. Het arrest leert ons vervolgens – evenals A-G Rank-Berenschot – dat die maatstaf niet gehanteerd mag worden voor de invulling van het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW.

Het verschil tussen het algemene bepaalbaarheidsvereiste van artikel 6:227 BW en het specifieke bepaalbaarheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW is dan dat voor subjectieve partijbedoelingen, partijpercepties en partijgedrag geen ruimte is bij de toetsing aan het vereiste van artikel 3:84(2) BW, dat aldus neerkomt op een geobjectiveerd bepaalbaarheidsvereiste. Dit verschil is in het *ING*-arrest te lezen, maar daarvoor is wel enige uitleg vereist, zodat de Hoge Raad de rechtspraak – althans deze annotator – een dienst zou hebben bewezen door dit verschil helder(der) te verwoorden. De voor de uitleg te gebruiken objectieve gegevens brengen vervolgens met zich dat veel manco's gerepareerd kunnen worden. Bij de overdracht van vorderingen op naam betekent het dat ondanks het in een pandakte gebruiken van verkeerde namen en verkeerde bedragen de vorderingen toch onder de reikwijdte van het pandrecht vallen als maar achteraf aan de hand van de objectieve gegevens, zoals de boekhouding, vast te stellen is wat er had moeten staan.¹²

Bepaaldheid in overdrachtstitel of leveringsakte?

Dat het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW bepaald onbepaald – c.q. vaag – is, blijkt ook uit het feit dat artikel 3:84(2) BW dit vereiste uitdrukkelijk beperkt tot de voor een overdracht op grond van artikel 3:84(1) BW vereiste 'titel', maar dit vereiste in de rechtspraak van de Hoge Raad ook wordt toegepast op de voor een overdracht of verpanding tevens vereiste leveringsakte. Levering en titel zijn op grond van artikel 3:84(1) BW twee noodzakelijke en te onderscheiden vereisten voor een rechtsgeldige overdracht, naast de vereiste beschikkingsbevoegdheid van de overdragende partij.

Als lid 1 van artikel 3:84 BW drie verschillende overdrachtsvereisten stelt en lid 2 vervolgens maar aan één van die vereisten het bepaaldheidsvereiste stelt, is het niet vanzelfsprekend dat de rechtspraak het voor de titel geldende bepaaldheidsvereiste ook toepast op de voor een levering gebruikte akte dan wel die akte gebruikt om te bezien of de titel aan het bepaaldheidsvereiste voldoet. Desondanks is dat 'bon ton' in de rechtspraak. Dat is ook wat de Hoge Raad in het *ING*-arrest doet door in r.o. 3.3 te overwegen dat de rechtbank heeft miskend dat de vraag

of is voldaan aan het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW ten aanzien van het auteursrecht van CompLions 'moet worden beantwoord door te onderzoeken of de pandakte zodanige gegevens bevat dat, eventueel achteraf, aan de hand daarvan kan worden vastgesteld dat dit auteursrecht tot de verpande goederen behoort'.

Dat het niet vanzelfsprekend is om een leverings- c.q. pandakte te gebruiken om te bepalen of voldoende duidelijk is dat er sprake is van een rechtsgeldige overdrachts- of verpandingstitel wordt duidelijk als men stilstaat bij het doel van het titel- en leveringsvereiste in ons causale stelsel. Het titelvereiste brengt met zich dat een levering (c.q. verpanding) zonder 'causa' – zonder daartoe strekkende verplichting – geen rechtsgevolg heeft. Dat beschermt de rechthebbende tegen onverplicht vermogensverlies en daarmee ook diens gezamenlijke crediteuren voor wie dat vermogen in beginsel de enige verhaalsmogelijkheid is. Het feit dat de uitvoerige jurisprudentie inzake het bepaaldheidsvereiste voornamelijk gevormd is in door faillissementscuratoren gevoerde procedures spreekt boekdelen en illustreert dat het vereiste van de bepaaldheid van de titel ook dient om bescherming te bieden tegen wederrechtelijke bevoordeling, ofwel fraude. Dat kan bijvoorbeeld gaan om een financier die mogelijk ten onrechte een voorrangrecht als pandhouder claimt en het kan gaan om bijvoorbeeld de aandeelhouders/directie van de gefailleerde die voorafgaand aan het faillissement nog wat vermogensbestanddelen 'veilig willen stellen'.

Een levering zonder een bestaande verplichting daartoe – een titel – resulteert conform artikel 3:84(1) BW niet in een rechtsgeldige overdracht en heeft dus geen rechtsgevolg. Dat brengt met zich dat de titel – de verplichting tot levering c.q. verpanding – aan de levering c.q. verpanding vooraf dient te gaan. Dat brengt tevens met zich dat het de logica tart om uit de levering c.q. leveringsakte af te leiden of er een verplichting daartoe bestond, zoals de Hoge Raad in het *ING*-arrest, conform standaard-rechtspraak, doet door aan te geven dat bestaan van een verpandingsverplichting voor het auteursrecht vastgesteld kan worden uit het feit of dat auteursrecht onder de reikwijdte van de verpandingsakte valt.

Van der Burg wijst er in zijn proefschrift¹³ op dat historisch bezien het begrip 'titel' ook gebruikt werd als synoniem voor 'akte' en dat dit een reden zou kunnen zijn om het begrip 'titel' in artikel 3:84(2) BW als een synoniem voor leveringsakte te zien. Het feit dat de wetgever in artikel 3:84(1) BW het begrip 'titel' echter uitdrukkelijk onderscheidt van de 'levering' – waarvoor wel een aktevereiste kan gelden, terwijl dat voor de titel geen formeel vereiste is – maakt een dergelijke uitleg er niet eenvoudiger of plausibeler op.

Het feit dat voor een rechtsgeldige overdrachtstitel formeel geen aktevereiste geldt, brengt wel met zich dat het in geval van een enkel mondeling overeengekomen overdracht lastig wordt vast te stellen wat bij de titel als het over te dragen goed 'omschreven' is. Het begrip

¹² Zie bijvoorbeeld HR 20 juni 1997, ECLI:NL:HR:1997:AG7248, *NJ* 1998/362 (*Wagemakers q.q./Rabo*).

¹³ Van der Burg 2021, p. 115, verwijzend naar G. Diephuis, *Het Nederlandsch Burgerlijk Regt, zesde deel*, Groningen: Wolters 1880, p. 91.

‘omschrijven’ omvat ook een mondelinge beschrijving of verklaring en het is door de rechtspraak dan ook niet als excuus aangegrepen om bij gebreke van een schriftelijk vastgelegde titel naar de leveringsakte uit te wijken.

Het komt mij voor dat de reden dat de Hoge Raad accepteert dat aan het voor de titel geldende bepaaldheidsvereiste kan worden voldaan door te rade te gaan bij de mogelijk nadien pas opgestelde leveringsakte, vooral een praktische achtergrond heeft. Ten eerste is in veel gevallen de leveringsakte de enige schriftelijke vastlegging van wat partijen inzake de overdracht of verpanding zijn overeengekomen. Ten tweede vallen titel en levering ook vaak samen in die akte en dat ook nog veelal in één en dezelfde zin. Van een overdrachtstitel c.q. het bewijs daarvan is immers al sprake indien wordt aangegeven dat A en B zijn overeengekomen ‘dat A aan B zal overdragen [etc.]’ of woorden van gelijke strekking. Daarmee is dan echter enkel de verplichting tot overdracht vastgelegd, maar om die overdracht of verpanding tot stand te brengen is vervolgens een levering bij akte vereist. Dat klinkt bombastisch, maar aan dat vereiste wordt eenvoudig voldaan door de zin aan te vullen met simpele woorden als ‘en draagt [hierbij] over [etc.]’ of woorden van diezelfde strekking. In de praktijk doet de opsteller van een leveringsakte er ook verstandig aan om ook de titel daarin te documenteren, zodat in de praktijk de riedel ‘dat aan A aan B zal overdragen en draagt over’ bepaald gangbaar is. Daarbij wordt in veel gevallen nog wel vergeten daadwerkelijk te leveren doordat de woorden ‘draagt over’ in de tekstverwerker sneuvelen, met als dramatisch rechtsgevolg dat er dan geen overdracht tot stand gekomen is bij gebrek van de vereiste levering. De praktische implicaties om te voldoen aan het voor een rechtsgeldige overdracht geldende titel- en het leveringsvereiste getuigen derhalve van een zekere onnozelheid en titel en levering vallen in veel gevallen ook volgtijdelijk samen. Wat overgedragen dient te worden en wat feitelijk overgedragen is, blijkt dan in deze gevallen uit het vervolg van de hiervoor bedoelde zin, zodat ook de bepaalbaarheid van zowel het onderwerp van de titel als het onderwerp van de levering door dezelfde tekst bepaald wordt. Dit alles laat onverlet dat het beantwoorden van de vraag of aan het bepaaldheidsvereiste voor de titel is voldaan aan de hand van wat de leveringsakte leert, formeel dogmatisch beschouwd een wangedrocht is, maar dat de gevolgen daarvan praktisch bezien alleszins acceptabel zijn. Dat gezegd hebbend, dient men er wel gespist op te zijn dat dit alleen werkbaar is als aan het bestaan van de titel – de verplichting tot overdracht – niet getwijfeld hoeft te worden, aangezien het in ons causale stelsel geen pas geeft het titelvereiste weg te interpreteren.

Aan de voor een rechtsgeldige titel en levering geldende vereisten van artikel 3:84 BW kan dus in de praktijk voldaan worden door het gebruik van een sacrale formule als ‘zal overdragen en draagt hierbij over’ en aan het bepaaldheidsvereiste wordt voldaan als achteraf aan de

hand van objectieve gegevens bepaalbaar is wat overgedragen diende te worden of overgedragen is. Deze rekkelijke benadering van de formele vereisten van artikel 3:84 BW sluit ook aan bij wat in de praktijk doenlijk is, waarbij ook niet uit het oog verloren dient te worden dat overdracht van een goed een rechtshandeling is die in beginsel zonder consultatie van een notaris of advocaat door de gemiddelde burger c.q. ondernemer tot stand gebracht moet kunnen worden.

Norma v NLKabel c.s. Tegen deze achtergrond viel het arrest van het hof Den Haag van 10 april 2012 in de zaak tussen Norma en NLKabel c.s. uit de toon.

In die procedure tegen verschillende kabelexploitanten stelde Norma – een collectieve beheersorganisatie voor de naburige rechten van uitvoerende kunstenaars – in hoger beroep dat in de door uitvoerend kunstenaars met Norma gesloten exploitatieovereenkomsten, kort gezegd, is bepaald dat de naburige rechten op het bestaande en toekomstige repertoire van de uitvoerend kunstenaars aan Norma werden overgedragen, waarbij de toekomstige naburige rechten bij voorbaat werden geleverd. Het door de kabelexploitanten daartegen gevoerde verweer dat de exploitatieovereenkomsten niet voldeden aan het bepaaldheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW, werd door Norma gepareerd met de stelling ‘dat juist bij een gehele overdracht [...], waarbij het voorwerp “alle rechten” is en niets bij de vervreemder blijft [...], is voldaan aan de eis dat het voorwerp naar onderwerp en karakter voldoende is bepaald’, doordat ‘het naar objectieve maatstaven “kinderlijk eenvoudig” is om vast te stellen om welk repertoire het gaat: het gehele toekomstige repertoire’.

In het arrest van 10 april 2012 verwees het hof Den Haag naar het arrest van de Hoge Raad van 20 september 2002 in de zaak *ING v Muller q.q.*,¹⁴ waarin conform de standaard-jurisprudentie is bepaald dat aan het bepaaldheidsvereiste wordt voldaan ‘als de akte van verpanding zodanige gegevens bevat dat, eventueel achteraf, aan de hand daarvan kan worden vastgesteld om welk goed het gaat’. Het hof overwoog vervolgens dat dit met zich zou brengen dat alle naburige rechten die de desbetreffende uitvoerend kunstenaar heeft verkregen, ‘geïdentificeerd’ moeten kunnen worden en oordeelde dat die identificatie niet mogelijk was doordat – simpel gezegd – iedere keer dat een uitvoerend kunstenaar een werk uitvoert, ook wanneer dat in de vrienden- of familiekring gebeurt, een separaat uitvoerend kunstenaarsrecht op die uitvoering ontstaat, zodat volgens het hof ‘[r]eeds in dit licht [...] niet [kan] worden volgehouden dat al het repertoire waarop een uitvoerende kunstenaar naburige rechten verkrijgt (achteraf) kan worden geïdentificeerd, zodat de in de exploitatie-overeenkomsten gebezigde omschrijving (zie de rov. 5.2 en 5.4) onvoldoende bepaald is’. Het komt mij voor dat het hof hier miskent dat de omstandigheid dat een uitvoerend kunstenaar mogelijk moeite zal hebben om achteraf precies aan te geven wan-

14 HR 20 september 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE3381, NJ 2002/610, m.nt. C.E. du Perron, IEPT20020920.

neer hij welk nummer waar heeft uitgevoerd, en dus een uitvoerend kunstenaarsrecht daarop geïdentificeerd kan worden, onverlet laat dat wanneer maar objectief vastgesteld kan worden dat sprake is van een uitvoering door de uitvoerend kunstenaar die na de overdrachtsdatum tot stand is gekomen de rechten daarop dan onder de reikwijdte van de overdracht aan Norma vallen. Een objectieve vaststelling van welke rechten onder de overdracht vallen vereist mijns inziens dus niet dat men alle mogelijke uitvoeringen en de daarmee corresponderende rechten met data en aantallen – c.q. met ‘namen en rugnummers’ – kan identificeren en dat bij gebreke daarvan in het geheel geen overdracht plaatsvindt.

Wat daar verder van zij, de cassatieklachten tegen dit onderdeel van het arrest werden door de Hoge Raad afgewezen, in navolging van A-G Verkade die er in zijn conclusie blijk van gaf überhaupt weinig op te hebben met overdrachten bij voorbaat van alle rechten van een auteur of uitvoerend kunstenaar, ongeacht of die overdracht plaatsvindt aan een collectieve beheersorganisatie van die rechthebbenden of een derde, zoals een producent. De Hoge Raad verwees naar zijn arrest *ING v Muller q.q.* van 2002 en oordeelde dat het hof

‘[d]oor te oordelen dat alle over te dragen naburige rechten aan de hand van de leveringsakte (in dit geval de exploitatieovereenkomsten) moeten kunnen worden geïdentificeerd, [...] geen aanvullend vereiste in de bepaalbaarheidstoets [heeft] geïntroduceerd, doch slechts tot uitdrukking [heeft] gebracht dat die eis betrekking heeft op elk van de over te dragen goederen’

en dat dit oordeel juist was. Het komt mij voor dat de lezing door de Hoge Raad van wat het hof Den Haag deed wringt met wat het hof zegt en dat misschien vooral wordt ingegeven door de wens van de Hoge Raad om de feitenrechter niet te willen micro-managen bij de uitleg van een overeenkomst, zoals de Hoge Raad in *ING v Muller q.q.* ook deed door te wijzen op de ‘feitelijke aard’ van de overwegingen van het in die procedure in cassatie aangevochten arrest.

Hugenholtz nam in zijn *NJ*-noot duidelijk stelling tegen de nogal formele benadering van de Hoge Raad (en het hof) die naar zijn oordeel geen recht deed ‘aan het bijzondere karakter van de rechtsfiguur van het collectieve rechtenbeheer’ en wees erop dat door het hof gehanteerde identificeerbaarheidsvereiste het ‘collectief rechtenbeheer – een onmisbare rechtsfiguur in het moderne recht van de intellectuele eigendom – onnodig bemoeilijkt’ wordt. Bij die rechtsfiguur past zijns inziens ‘niet de eis dat ieder werk of iedere uitvoering waarop het aansluitingscontract betrekking heeft en detail identificeerbaar is’. Verwijzend naar Verstijlen, die aangaf dat het bepaalbaarheidsvereiste is ‘verwaterd tot homeopathische proporties’,¹⁵ valt volgens Hugenholtz ‘moeilijk in te zien waarom een generiek omschreven verpanding wel, maar de Norma-overdracht niet aan de eis van art. 3:84 lid 2 BW voldeed’.

Lira v Ziggo c.s. Het is tegen de achtergrond van deze *Norma*-arresten dat in de hier geannoteerde *Lira*-procedure door de kabelexploitanten wederom het verweer gevoerd werd dat de omschrijving van de overgedragen rechten op werken van een auteur in het Lira-aansluitingscontract als ‘alle door hem vervaardigde en tijdens de looptijd van de overeenkomst nog te vervaardigen Werken’ niet aan de bepaalbaarheidseis van artikel 3:84(2) BW zou voldoen.

Dat verweer werd door de rechtbank Amsterdam echter terzijde geschoven met de feitelijke vaststelling dat de in het aansluitingscontract vervatte leveringsakte voldoende gegevens bevat om, eventueel achteraf, aan de hand daarvan vast te stellen welke werken van de bij Lira aangesloten tekstschrijvers het betreft. Die uitleg lijkt mij conform de jurisprudentie van de Hoge Raad, als we het *Norma*-arrest buiten beschouwing laten, maar laat zich moeilijk rijmen met het lot dat de Aansluitingscontracten in die procedure in de handen van het hof Den Haag ten deel was gevallen.

In hoger beroep bekrachtigde het hof Amsterdam het oordeel van de rechtbank over het bepaalbaarheidsvereiste van artikel 3:84(2) BW, maar het hof voelde zich wel genoodzaakt om de voorliggende feiten te differentiëren van de feiten in de *Norma*-procedure. Het hof Amsterdam deed dat met de overweging dat ‘er immers een relevant verschil [is] tussen de hier relevante aan Lira bij voorbaat overgedragen rechten en de in die zaak aan Norma overgedragen rechten’ welk verschil voortvloeit

‘uit de aard van de (ten tijde van de overdracht toekomstige) werken. Het gaat hier immers, anders dan in *Norma*, louter om tekstuele werken, die voldoende identificeerbaar zijn, omdat (uit de tekst van het aansluitcontract als geheel valt op te maken dat) hier uitsluitend wordt bedoeld op tekstuele werken die zullen worden uitgezonden.’

Als het hof Amsterdam dat feitelijk vaststelt dan is dat uiteraard zo, maar de eerlijkheid gebiedt mij op te merken dat ik van dit vermeende verschil niet onder de indruk ben. De door een uitvoerend kunstenaar aan Norma bij voorbaat overgedragen rechten op toekomstige werken zijn uiteindelijk ook slechts relevant wanneer een uitvoering wordt opgenomen en/of openbaar gemaakt buiten de studio of concertzaal waar de uitvoering plaatsvond. Desondanks was dat voor het hof Den Haag reden om de overdracht van alle toekomstige uitvoeringen niet rechtsgeeldig te verklaren zonder dat dit voor de Hoge Raad reden was om dat oordeel te corrigeren.

Het verbaast dan ook niet dat dit oordeel van het hof Amsterdam in cassatie werd aangevochten en dat dit voor A-G Drijber reden was om daar ook uitvoerig bij stil te staan en met name ook in te gaan op de vraag of dit *Lira*-arrest van het hof Amsterdam te rijmen is met de uitkomst in de *Norma*-procedure. Na uitvoerig de kritische noot van Hugenholtz bij het *Norma*-arrest van de Hoge Raad te hebben geciteerd, benadrukt de A-G dat het hof Amsterdam voor zijn oordeel ook het in cassatie niet aangevochten oordeel van de rechtbank had overgenomen.

¹⁵ F.M.J. Verstijlen, ‘Soepelheid en strengheid in het goederenrecht’, *WPNR* 2011, afl. 6906, p. 919-921.

In dat vonnis was door de rechtbank benadrukt dat het in de Lira-voorwaarden enkel ging om de ‘werken van stoffelijke aard die steeds ter verificatie voorhanden zijn, nu het gaat om tekstuele werken’ en dat de bij Lira aangesloten tekstschrijvers zich verbinden om hun werken in een zo vroeg mogelijk stadium en uiterlijk op het moment van voltooiing daarvan ook nog bij Lira aan te melden. Deze feitelijke verschillen met de *Norma*-zaak waren in de ogen van de A-G belangrijke verschillen, omdat het in de *Norma*-zaak niet ging

‘om voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten én in die procedure was er door Norma geen beroep gedaan op de bepaling dat de uitvoerend kunstenaar het repertoire “met name voor zover daarvan opnamen, reproducties en/of uitzendingen zijn gemaakt” dient aan te melden’.

Daarmee strandt volgens de A-G de stelling van de kabel-exploitanten dat de *Lira*-situatie ‘zeer wel vergelijkbaar is met *Norma*/NLKabel’, zodat het oordeel van het hof Amsterdam niet onbegrijpelijk was en geen blijk gaf van een onjuiste rechtsopvatting.

Het doen voorkomen dat de *Lira*-procedure over een andersoortig feitencomplex ging dan de *Norma*-procedure, getuigt van een goede processtrategie van Lira, waarvan de rechtbank, het hof en de A-G (dankbaar) gebruik hebben gemaakt om Lira op dit punt ongeschonden naar de eindstreep te kunnen brengen. Dat getuigt echter – met alle respect voor al het juridisch vernuft dat daarin gestoken is – vooral van een indrukwekkend potje resultaatvoetbal. Daarmee is de rechtsontwikkeling echter niet gediend en de rechtspraktijk niet geholpen. Lira zal over de uitkomst van de procedure niet klagen, maar voor diegenen die in de praktijk IE-rechten bij voorbaat willen overdragen blijft het gissen op welke wijze zij hun feiten zo moeten plooiën dat zij zich ook voldoende onderscheiden van de *Norma*-situatie.

Houvast kan naar het mij voorkomt gevonden worden in het arrest *ING v curator*, waarin de Hoge Raad zijn standaard-rechtspraak bevestigd en de nadere identificeerbaarheidseisen van de rechtbank – dat ‘bestaan en omvang van dit auteursrecht uit de administratie van

CompLions kan worden afgeleid, of dat dit auteursrecht op de balans van CompLions is vermeld’ – uitdrukkelijk van de hand wijst. Daarin ligt mijns inziens besloten dat de vergelijkbare identificeerbaarheidseisen van de *Norma*-procedure dus evenmin terecht zijn en het hof Amsterdam zich – achteraf bezien – niet in allerlei feitelijke bochten hoefde te wringen om Lira in het gelijk te kunnen stellen.

Tegen deze achtergrond is in mijn optiek niet met droge ogen vol te houden dat de cassatieklachten inzake het bepaaldheidsvereiste in de *Lira*-procedure zonder motiveer- ring konden worden afgewezen, omdat hier geen vragen speelden die van belang zijn voor de eenheid of de ontwikkeling van het recht. Die vragen lagen uitdrukkelijk op tafel vanwege de door de Hoge Raad zelf in zijn *Norma*-arrest in stand gelaten onduidelijkheid, welke vervolgens opgelost lijkt door het arrest *ING v curator*. Dat is allemaal echter een kwestie van ‘lijken’ en het proberen te rijmen van op het oog tegenstrijdige uitkomsten. Het had de Hoge Raad niet misstaan – en de rechtseenheid en rechtsontwikkeling bepaald gediend – als de Hoge Raad daar in zijn *Lira*-arrest gewoonweg duidelijkheid over had geschapen. Dat had rechtszekerheid gegeven en daarmee kunnen voorkomen dat opstellers van overdrachts- en pandakten zich de hersens moeten pijnigen over de vraag wat nu wel of niet nodig is om een rechtsgeldige overdracht of verpanding van met name toekomstige IE-rechten veilig te stellen.

Het komt mij voor dat we de *Norma*- en *Lira*-arresten voor wat betreft het bepaaldheidsvereiste mogen negeren en het arrest *ING v curator* als bepalend mogen aanmerken. Degene die geen enkel risico wil lopen – en wie wil dat wel als hij IE-rechten overgedragen of in pand gegeven krijgt – doet er echter verstandig aan om in de praktijk toch met lijstjes van werken en uitvoeringen te werken en een zo kloppend mogelijke administratie daarvan te bij te houden. Dat creëert veel nodeloos werk en leidt tot substantiële transactiekosten waar alleen adviseurs van partijen garen bij spinnen. Het creëert echter hoge transactierisico’s voor die partijen en daarvoor betalen innovatieve ondernemingen en de creatieve sectoren uiteindelijk een nodeloos hoge prijs. ■

Jurisprudentie Intellectuele eigendom 1953-2020

Selectie uitspraken met annotaties van 1953 tot en met 2020 op het gebied van het intellectuele-eigendomsrecht. Alle uitspraken in deze bundel zijn speciaal voor het onderwijs geannoteerd door:

Prof. mr. J.J. Brinkhof
 Prof. mr. H. Cohen Jehoram
 Prof. mr. Th.C.J.A. van Engelen
 Prof. mr. Ch. Gielen
 Prof. mr. P.B. Hugenholtz
 Prof. mr. K.J.M. Mortelmans
 Prof. mr. G.A.I. Schuijt
 Prof. mr. D.J.G. Visser

ISBN: 978-94-9319-905-7 | Prijs: € 34,50 | Pag.: 500 pagina's | Druk: 2e druk 2020 | www.arsaequi.nl

